

Gjuro Arnold, *Etika i poviest*
(Zagreb: Institut za filozofiju, 2025), 118 pp.*

Godine 2025. Ana Grgić i Filip Grgić priredili su i reizdali knjigu hrvatskog filozofa Gjura Arnolda pod naslovom *Etika i poviest*. Djelo je strukturirano na sljedeći način: »Uvod« (Ana Grgić i Filip Grgić), »Etika i poviest« te, konačno, »Kazalo imena«.

Opširni i stručni uvod u djelo priređivači knjige podijelili su u pet tematskih cjelina: »1. Svrha ponovnog objavljivanja *Etike i poviesti*«; »2. Herbartovska osnova Arnoldove etike«; »3. Etika kao kritika povijesti i pitanje slobode volje«; »4. Kolizije praktičnih ideja – neki primjeri« te, konačno, »5. O ovom izdanju«. Na samom početku uvoda priređivači nam donose nekoliko povijesnih momenata vezanih uz ovo Arnoldovo djelo: ono je objavljeno 1879. godine u Zagrebu, a radi se u biti o Arnoldovoj disertaciji na temelju koje je 17. srpnja 1880. godine postao prvi doktor filozofije na obnovljenom Sveučilištu u Zagrebu (usp. p. 7). Uz to, ovo je djelo za vrijeme Arnoldovog života ostalo nedovoljno zapaženo te su se rijetki uopće na njega i osvrnuli, kao na primjer Pavao Vuk-Pavlović. Vremenski kasnije na ovo su se djelo osvrnuli još i Branko Despot, Zlatko Posavac, Ivana Skuhala Karasman te Filip Grgić (usp. pp. 7–8).

Kada je riječ o svrsi ponovnog izdavanja ovog Arnoldovog djela, za priređivače dva su glavna razloga: »Prvi je njegova povijesna važnost: riječ je, kako smo spomenuli, o prvom spisu temeljem kojega je na novoobnovljenom Sveučilištu u Zagrebu dodijeljena titula doktora filozofije. Osim toga, *Etika i poviest* jedna je od prvih sustavnijih filozofskih rasprava objavljenih na hrvatskom jeziku. Kao drugo, iako u tom spisu ne možemo pronaći neki osobito originalan doprinos etici ili filozofiji općenito i iako Arnoldov opus sadrži filozofski puno zanimljivije spise – po svojoj se ambicioznosti i dubini sigurno izdvaja rasprava *Zadnja bića* iz 1888. godine – pozornost današnjih čitatelja *Etika i poviest* može privući načinom na koji se Arnold trudi pokazati da filozofija može biti primijenjena na konkretne i društveno relevantne teme. U tom smislu, riječ je o tipičnom primjeru onoga što bismo danas zvali primijenjenom ili možda javnom filozofijom« (pp. 8–9). Nadalje, prema priređivačima, ovaj Arnoldov tekst imao bi dvije osnovne namjere. Prva bi bila »objasniti odnos između etike

* Ovaj prikaz napisan je u sklopu projekta *Wundt, Mercier i novija hrvatska filozofija* (WM-nhf) u Institutu za filozofiju, praćen od strane Ministarstva znanosti, obrazovanja i mladih Republike Hrvatske te financiran sredstvima iz Nacionalnog plana oporavka i otpornosti 2021.–2026. – NextGenerationEU.

i povijesti, to jest istražiti u kojoj mjeri etički principi mogu ili trebaju imati ulogu u interpretaciji povijesnih zbivanja«, dok bi druga namjera bila praktičnije naravi »Arnold želi primijeniti filozofski okvir, konkretno praktičnu filozofiju Johanna Friedricha Herbart, na neke tada aktualne društvene probleme« (p. 9). Na temelju ovog zaključka, bilo je i za očekivati da će priređivači ovoga djela u nastavku na stručan i jasan način izložiti o Herbartovskoj osnovi Arnoldove etike, a s ciljem boljeg razumijevanja samog Arnoldovog djela *Etika i poviest*.

Kada je riječ o Herbartovskoj osnovi Arnoldove etike, priređivači jasno kažu kako je Arnoldova etika herbartovska, a osnovni tekst kojega se Arnold drži nosi naslov *Opća praktična filozofija* (1808.), uz kasnije djelo naslovljeno *Kratka enciklopedija filozofije oblikovana s praktičnih stajališta* (1831.). Uz to, i Franjo Marković izvršio je utjecaj na Arnolda preko svojih predavanja na Mudroslovnom fakultetu od 1875. godine (usp. pp. 9–10). »Arnoldov je prikaz veoma kratak i pojednostavljen. Etika je dio estetike utoliko što etički sudovi izražavaju svidanje ili nesvidanje, to jest ugodu ili neugodu prema predmetu suđenja. Predmet etike jest ljudska volja i njezine manifestacije, tako da je etika zapravo estetika volje« (p. 10). Nadalje, Arnold Herbatovu i Markovićevu raspravu prilično kratko sažima na svega nekoliko stranica. Kod Arnolda se analizom dolazi od pet praktičnih ideja, a one se mogu primijeniti i na društvo. »Svako od pet praktičnih ideja odgovara jedan sektor ili vid društva, koji se u idealnom slučaju međusobno podupiru. Pravni poredak (ideja prava) osigurava da u društvu nema sukoba; to se dodatno učvršćuje sustavom nagrada i kazna (ideja pravednosti); odatle slijedi dobra uprava, koja osigurava da svatko radi za opće dobro (ideja blagohotnosti); na vrhu se nalazi dobra prosvjeta, koja odgovara ideji savršenstva« (pp. 13–14).

U nastavku uvoda priređivači djela Ana Grgić i Filip Grgić izlažu o etici kao kritici povijesti te o pitanju slobode volje. Prema njima Arnold zastupa jasan odnos etike i povijesti a može se, sažeto, prikazati na sljedeći način: »Predmet etike je volja. Volja je egzekutivno mentalno stanje, to jest mentalno stanje koje se mora realizirati u radnji kako bi uopće bilo to što jest: volje nema bez radnje (za razliku od težnje i želje, koje mogu ostati nerealizirane). Radnja u kojoj se volja realizira naziva se 'događaj', a niz događaja čini povijest. Prema tome, povijest se može shvatiti kao realizirana volja. Budući da je predmet etike volja, predmet etike ujedno je i povijest kao niz događaja, to jest radnjâ kao očitovanja ljudske volje. Dok povijest kao disciplina bilježi događaje, etika ih prosuđuje, tako da je etika svojevrsna kritika povijesti« (pp. 14–15), dok je krajnji cilj da politika postane moralom a time bi se ujedno i ostvario kantovski ideal vječnoga mira (usp. p. 15). Za Arnolda pretpostavka svega toga jest naravno sloboda volje jer ukoliko volja ne bi bila slobodna onda bi povijest bila

samo niz mehaničkih događanja i prirodnih procesa, a etička prosudba same povijesti bila bi bespredmetna (usp. p. 15). Priređivači ističu kako Arnold, za razliku od Herbarta koji prijetnju slobodi volje vidi u fatalizmu, glavnu prijetnju vidi u prirodoslovnom materijalizmu, a koji vodi prema determinizmu prema kojemu su sve ljudske radnje, kao uostalom i druge pojave u svijetu, samo plod mehaničkih uzroka (usp. p. 15). Sažimajući Arnoldovu misao Ana Grgić i Filip Grgić zaključuju sljedećim riječima: »Ukratko, Arnold priznaje da je volja determinirana – nedeterminirana volja također bi bila neslobodna. Štoviše, ona je determinirana zakonima. Ali nije determinirana mehaničkim i prirodnim zakonima, nego etičkim zakonima, koji nisu kruti i nepromjenljivi. Naprotiv, oni su, kao proizvod kulture i prosvjete, podložni preinakama« (p. 16).

U nastavku uvoda izlaže se o nekoliko primjera kolizije praktičnih ideja. »Tipičan i izravan primjer postojećih društvenih kolizija nalazi se u kaznenom pravu. Arnold identificira tri standardne teorije kazne: preventivnu (»zastrašnu«), rehabilitacijsku (»popravnu«) i retributivnu (»odmazdnu«). Svaka od tih teorija insistira na jednoj etičkoj ideji: preventivna na ideji savršenosti, rehabilitacijska na ideji blagohotnosti, a retributivna na ideji pravednosti. Arnold smatra da bi se te ideje trebale nekako sto piti jedna u drugu, s obzirom na to da svaka ima neku prednost u odnosu na ostale, iako nije jasno kako bi se to moglo učiniti. Razlika između tih triju teorija posebno se očituje u pitanju opravdanosti smrtne kazne: preventivna i retributivna smatraju da je smrtna kazna opravdana, dok rehabilitacijska teorija to niječe. Arnold smatra da je ta kolizija načelno nerješiva. Ipak, drži da je u ozbiljnim slučajevima smrtna kazna opravdana« (p. 17). Kada je riječ o dva primjera kolizija na kojima se priređivači zaustavljaju, a to su pravednost i blagohotnost, drže kako se tu radi o popriličnim njegovim nazadnjačkim i uskogrudnim stavovima (usp. p. 17). Kada je riječ o problemu siromaštva i s tim povezanog pitanja blagohotnosti, kod Arnolda se nalazi ideja da blagohotnost zahtjeva nejednakost jer ona traži da budu zadovoljene želje i potrebe svih članova društva, a jer su te želje i potrebe različite onda dolazimo do toga da pravo i pravednost ne impliciraju jednakost: »Pravo je moglo implicirati jednakost samo na početku razvoja društva, neposredno nakon što se ono formiralo. Kasnije je došlo do diferencijacije, tako da su neki stekli više, a neki manje, i to u skladu s pravnim načelima. To je sasvim i u skladu s pravednošću, prema kojoj neki i zaslužuju više, a neki manje« (p. 17). Arnold ne zastupa da bi pravednost sama po sebi implicirala nejednakost, nego je razvoj društva doveo do kolizije između prava i pravednosti, a ta se kolizija prema filozofu Arnoldu može samo ublažiti, ali ne i u potpunosti izbjeći (usp. p. 18). Sljedeći primjer kolizije, a na kojima se Ana Grgić i Filip Grgić kratko zaustavljaju jest Arnoldov stav o položaju žena. »Prava zadaća žene po Arnoldu

je moralna, a ne intelektualna«, a očito je to pretpostavka »da bi bilo koji oblik emancipacije žena narušio sklad među praktičnim idejama, baš kao što bi to učinilo i rješavanje radničkog pitanja na neki drugi način umjesto poniznim prihvaćanjem postojećeg stanja stvari. Zato je bilo koji oblik emancipacije žena neprihvatljiv« (p. 19).

Na koncu uvoda nalazi se i nekoliko riječi o ovom priređenom izdanju. Djelo pod naslovom *Etika i poviest* objavljeno je 1879. godine te nije doživjelo kasnija nova izdanja. Priređivači ističu kako u svojem radu nisu »intervenirali u pravopisne, leksičko-morfološke i sintaktičke osobitosti Arnoldova jezika«, nego su ispravili samo »neke očite tipografske pogreške, standardizirali neke neujednačene oblike« te su, konačno, »dodali prijevode nekih latinskih fraza te u trećoj glavi umetnuli bilješku 24, koja je očito omaškom bila ispuštena« (p. 20).

U nastavku knjige slijedi tekst Arnoldovog djela pod naslovom *Etika i poviest. Razprava*. Ona je odobrena od povjerenika strogih ispita Mudroslovnog fakulteta, a autor ju je posvetio svom ljubeznom bratu Franji Arnoldu (usp. p. 25). Djelo sadrži četiri glave uz dodatne »Opazke«. Glava prva sadrži sljedeće teme: »Historični pregled etičnih načela«; »Individualne ideje«; »Prigovori«; »Društvene ideje« te, konačno, »Obćenite opazke«. Glava druga sadrži sljedeće teme: »Poviest i etika«; »Determinizam i njegovo popuštanje«; »Indeterminizam i posredovno stanovište« te, konačno, »Stara pitanja o volji i nov prigovor etičnim idejama«. Glava treća sadrži sljedeće teme: »Inhering i pravo«; »Socijalizam«; »Smrtna kazen i njemački humanitet«; »Emancipacija«; »Vjera, politika«; »Domoljublje« te, konačno, »Metafizična strana ideje pravednosti«. Glava četvrta sadrži sljedeće teme: »Buckle«; »Roth«; »Providencijalisti«; »Schlosser i Lorenz«; »Školski propisi«; »Historični primjeri«; »Svršetak« te, konačno, »Dodatak«.

Budući da izvorno djelo nije sadržavalo kazalo imena, priređivači su ga za ovo novo izdanje dodali, a ono uz standardni popis imena sadrži i vrlo vrijedne osnovne informacije o nekim manje poznatim osobama, kao i kontekst u kojemu se pojedino ime pojavljuje (pp. 113–118).

Konačno, potrebno je reći kako je ova knjiga izrađena u sklopu projekata *Javna filozofija te Etika i društveni izazovi* na Institutu za filozofiju, praćenih od strane Ministarstva znanosti, obrazovanja i mladih Republike Hrvatske te financiranih sredstvima iz Nacionalnog plana oporavka i otpornosti 2021.–2026. – NextGenerationEU. Izdavanje ovoga djela pokazuje potrebu da se djela hrvatskih filozofa i danas ne samo studiraju u njihovom povijesnom, filozofskom i kulturološkom kontekstu, nego i ponovno izdaju uz pojedine nadopune, kritički aparat i sl. suvremenih istraživača hrvatske filozofske misli stavljajući ih u širi kontekst te ih ujedno i povezujući uz suvremena multidisciplinarna istraživa-

nja. Sve ovo ima za cilj pokazati kako relevantnost ideja koje su naši filozofi u svojem povijesnom razdoblju zastupali, tako i relevantnost njihovih ideja i za nas danas. Držimo kako su priređivači ovog Arnoldovog djela tu u potpunosti i uspjeli. Nadamo se, također, da će se i dalje nastaviti studirati i kritički obrađivati pojedina djela naših filozofa te ih se ponovno tiskom objavljivati.

Ivan Macut

